

Др Лазар Милин:

Догма о искупљењу и спасењу

ВЕЧНА ТЕЖЊА ЧОВЕКОВЕ ПРИРОДЕ

Човечанство је увек имало различите тежње и идеале. Понекад су те тежње биле врло пролазне, а идеали сасвим безвредни. Међутим у природи човековој постоји једна тежња коју човек може само формално да пориче. Може и да сумња у њено остварење, али никад не може да је избаци из себе. То је тежња за спасењем и искупљењем. Иако човек воли овај свет и живот у њему, ипак он осећа да је овај живот један терет, једно проклетство и једна „мука духу“, како то каже Библија (Књ. Проп. 1,14). Човек очигледно види да се налази у канцама смрти, патње и бола. А исто тако осећа, да живи под влашћу једне мрачне али врло интелигентне и препреде лукаве силе. Ту силу Библија назива Сатаном. Модеран човек бори се против те силе тиме што пориче њено постојање. Но, тиме се заправо још више заплиће у њене мреже и замке, јер та сила то управо и жели од човека. Нападач је у рату најсигурнији кад увери противника у своје непостојање. Али, ма колико човек упорно порицао постојање те мрачне силе, једну ствар не може ни покушати да порекне: тежњу за спасењем и искупљењем од овакве конкретне егзистенције.

Та тежња човекова избија кроз све философије и социологије, па и кроз многе религијске системе. Историја философије и историја религије нам о томе говоре веома речито. Сваки филозоф и социолог има свој рецепт за побољшање животних услова човекових. А разне религије срж свога учења своде ипак баш на питање спасења.¹ Ево неколико примера.

Позната је ствар да је историја јеврејског народа сва испуњена месијанским надама. Не само у Старом завету, пре Христа, него и после Христа. Они су одбили да признају Исуса Назарећанина као обећаног Месију, али су у накнаду за то имали велики број других

¹ Видети о томе веома исцрпну студију од Др Радивоја А. Јосића, професора Универзитета, Месијанска идеја код културних народа пре Христа, Београд, 1931.

људи које су проглашавали за месије. Из апостолског доба знамо за Јуду Галилејца и неког Тевду (Дел. ап. 5, 36—37). Затим Шимон бар Кохба, па у средњем веку Аврам Абулафија², после њега Хајим Витал³, па Моша Хаим Лукато⁴, па Сабатај Цеви⁵, па Нехемија Хајом⁶, и у 18. веку Јаков Франк Лајбовић⁷. Дакле, месијанске наде код Јевреја нису никад ишчезавале.

У Корану, на пример, нема догме о искупљењу, онако како то постоји у хришћанској догматици. Чисти корански ислам, без накнадних теолошких примеса, јесте нека врста религиозног рационализма, нека врста претече хришћанских протестантских антитринитараца, рецимо социнијана. Али у познијој исламској теологији и мистици, специјално код шиита, Мухамедова личност и улога је сасвим друкчија. По Корану, Мухамед је обичан човек са својим гресима (Сура 40, ајет 57) кога је Алах послао само да опомиње људе (С. 17. а. 56; С. 29, а. 49) и упућује их на прави пут истинитог монотеизма кога је исповедао Ибрахим Пејгамбер (праотац Аврам). По доцнијој теологији и мистици, Мухамед је некадашња првостворена светлосна субстанција. Он је „изабрани посредник“. Грешници ће се спасти посредовањем Мухамедовим. Тако је кроз исламску мистику Мухамед претворен у спаситеља и искупитеља и судију света⁸. Ето једног примера где једна рационалистичка религија безуспешно покушава да одбаци идеју о спасењу и искупљењу, идеју која годи људској природи.

Сличан случај сусрећемо у конфучијанизму. Оно што је Конфуције проповедао, то је једна рационалистичка деистичка философија, пре него какава религија. Па ипак, чак и он лично је очекивао и прижељкивао једног месију који ће повратити „стара златна“ времена која су била у почетку људске историје.⁹

А Буда? Буда је проповедао скоро чисти атеизам. А, гле, његово учење је ипак једно учење о спасењу човека од егзистенције која је сама по себи једно велико зло. Будистичка религија је учинила још један корак даље од Будине философије и прогласила Буду за спаситеља људи и богова, јер је он једини пронашао прави пут спасења.

Сличну судбину као Буда доживео је и један други азијски атеистички филозоф, Махавира Цина. И његова философија претворила се у религију, и то у религију спасења.

Сви ти примери сведоче да искупљење и спасење није само догма хришћанске Цркве, него да та тежња и жеља леже у дубини човекове природе.

² Видети: *Соломон Калдерон*, историја јеврејског народа, књ. I стр. 111., Београд, 1933.

³ *Соломон Калдерон и Јуда Леви*, Историја јеврејског народа књ. II стр. 14. Београд, 1933.

⁴ Исти писац и дело, стр. 21.

⁵ Исти писац и дело, стр. 39 — 42.

⁶ Исти писац и дело, стр. 42.

⁷ Исти писац и дело, стр. 44 — 45.

⁸ *Emanuel Kellerhals*, »... und Muhammed ist sein Prophet«, Basel, 1961. S. 61.

⁹ *Др Радивој А. Јосић*, наведено дело стр. 34.

СВЕТО ПИСМО О ИСКУПЉЕЊУ И СПАСЕЊУ

Ова инстинктивна тежња људске душе за искупљењем и спасењем од греха смрти и ђавола најпотпуније и најдубље је изражена у хришћанској догматици, а најконкретније остварена кроз Христову личност.

У Старом завету Бог много пута обећава и понавља обећање, да ће послати Избавитеља и Спаситеља. Праоцу Авраму, на пример, Бог вишекратно обећава: „У теби ће се благословити сви народи на земљи” (Пост. 12,3; 18,18). Тај обећани благослов састојаће се у ослобођењу од греха, као што је писано у књизи пророка Захарије: „Господ над војскама говори: Узећу безаконе те земље у један дан” (Зах. 3,9). Пророк Исаија (53. гл.) чак подробно описује и начин како ће Бог ослободити човечанство од греха. То ће се десити кроз страдање и смрт једне сасвим невине и праведне особе. Овај Праведник ће бити презрен. „Он болести наше носи и немоћи наше узео на се” — вели пророк Исаија. „Он би рањен за наше преступе, избијен за безаконја наша”. Господ пусти на њ безаконја свих нас. „Он би жртвован као јагње, и то добровољно. Он ће „душу своју положити за наше грехе”. Све то описује пророк Исаија!

У књигама Св. писма Новог завета сасвим је јасно и одређено речено да је то јагње, које је жртвовано за грехе света, Господ Исус Христос. Прве вести које је анђео Божји саопштио праведном Јосифу о улози Христовој у свету, гласе: „Он ће спасти народ свој од греха” (Мт. 1,21). Прве речи које је св. Јован Крститељ изговорио угледавши Христа, гласе: „Гле, јагње Божје које узео на се грехе света” (Јн. 1,29). Сам Спаситељ говори искупљеном народу о себи: „Ја сам хлеб живи који сиће с неба; који једе од овог хлеба живеће до века; и хлеб који ћу ја дати, тело је моје које ћу дати за живот света” (Јн. 6,61). На тајној вечери Спаситељ благословивши чашу даде је ученицима и рече: „Пијте из ње сви, јер је ово крв моја новог завета која ће се пролити за многе ради отпуштења греха” (Мт. 26, 26—28). А све је то само потврда претходних речи Спаситељевих: „Син човечји није дошао да му служе, него да живот свој да у откуп за многе” (Мт. 20,28).

Апостоли такође проповедају отпуштење греха људских кроз Христово страдање. Тако ап. Петар сведочи да Христос „грехе наше сам изнесе на телу своме на дрво крста, да за грехе умремо и за правду живимо”, и да се „раном његовом ми исцелисмо” (1. Петр. 2, 24). По сведочанству истог апостола, ми „нисмо искупљени пропадљивим сребром ни златом,... него скупоценом крвљу Христа као безазлена и пречиста јагњета; који је одређен још пре постања света, а јавио се у последња времена нас ради” (1. Петр. 1,18—19). „Јер и Христос једанпут пострада за грехе наше, праведник за неправеднике, да нас приведе Богу...” (1. Петр. 3,18).

Апостол Павле сведочи да смо сви ми згрешили, али да ћемо се оправдати благодаћу Божјом, откупом Исуса Христа којег постави Бог за очишћење вером у крви његовој, да покаже своју правду опроштењем старих греха.” (Рим. 3,23—25). По сазнању истог апостола, наученом од самог Христа (Гал. 2,22), ми у Христу имамо избављење

крвљу његовом и опроштење греха по богатству благодати његове" (Еф. 27).

Све то може да се укратко изрази речима апостола Јована: „Крв Исуса Христа очишћава нас од свакога греха" (1. Јн. 1,7).

Није неопходно посебно доказивати и наглашавати да се исте мисли налазе и у теологији непосредних апостолских наследника као и светих отаца после њих. Апостол Варнава каже да „Ми верујемо да је Син Божји био само за нас на крсту распет". Исту мисао и веровање налазимо не само код појединих светих отаца него и у Никејско-цариградском символу Вере као изразу васељенске вере. Господ Исус Христос, Син Божји је „ради нас људи и ради нашега спасења сишао с небеса и оваплотио се од Духа Светог и Марије Дјеве и постао човек. И распет за нас у време Понтија Пилата и страдао и погрен био. И васкрснуо у трећи дан по Писму".

ТЕОЛОШКО ОБЈАШЊЕЊЕ ДОГМЕ О ИСКУПЉЕЊУ

Из наведених речи Св. писма види се јасно да је Господ Исус Христос као праведник страдао за нас и уместо нас, ради нашег искупљења и спасења. Међутим, питање не лежи у томе да ли Св. писмо тврди да је Христос за нас страдао и умро. Јасно је и несумњиво је да оно то тврди. То је управо догма. Него је питање како и зашто је Христова смрт за нас искупитељна и спасоносна?

Теологија заснована на Св. писму даје овако објашњење. Адам је сагрешио, преступивши директну и изричиту Божју заповест (Пост. 1,17). Кроз Адама грех је ушао у овај свет, а кроз грех смрт, и тако смрт уђе у све људе, јер су сви сагрешили, вели Св. писмо (Рим. 5,12). По природном закону, а природни закони су исто тако израз воље Божје као и морални закони, од истог постаје исто: од отрованог извора отрован поток, од огреховљених прародитеља огреховљени потомци. Тако су, дакле, по том природном закону грех и смрт ушли у све људе. То не треба схватити тако, као да смо сви ми одговорни пред Богом за Адамов грех. То не. Ми у његовом греху нисмо учествовали. Нисмо ни могли учествовати јер нисмо ни постојали. Осим тога, нас нико није ни питао да ли ми желимо да се појавимо у овом свету као потомци огреховљеног и осмрћеног Адама, са свима последицама те огреховљености. Ми се, дакле, не појављујемо у овом свету под законом греха тек зато што Бог тобож жели нама да се освети за увреду коју Му је нанео наш прародитељ. Па ни најсвирепији човек не би се осветио на хиљадитом потомку некога који га је увредио, а камо ли би то учинио свесавршени и свемилостиви Бог! Ми се јављамо под законом греха просто по томе природном закону наслеђа битних собина људске природе. А пошто Бог по своме свезнању зна да бисмо ми на Адамовом месту поступили исто тако као и Адам, то нам онда пред моралним законом не чини никакву неправду што нас у овај свет шаље као Адамове потомке. Ми заиста нисмо учинили баш онај Адамов грех, али не зато што смо по моралној природи бољи од Адама, него просто

зато што нисмо били на његовом месту, па нам то технички није било могуће.

Тако стоји ствар са постанком и преношењем греха. Међутим, има један закон који постоји у самој суштини стварности. Изречен библијским језиком, тај закон гласи: „Плата за грех је смрт” (Рим. 6,2;. Нашем људском срцу, које се много пута лицемерно прави милостивијим од Бога, то звучи врло грубо и сурово. Међутим његова логичност лежи у самој природи ствари. Ево како. Бог је живот и извор живота. Грех одваја и удаљује човека од Бога. Према томе грех нас одваја и удаљује од живота. А то значи исто што је и речено: плата за грех је смрт. Пошто вечна смрт није никакво вечно уништење него вечна одвојеност од Бога као највишег добра и извора живота и вечног блаженства, то онда принцип „плата за грех је смрт” није само једна обична етичка чињеница, изражена етичким принципом да смртни греси воде човека у вечну смрт умртвљујући у њему духовни живот, него је то једна логичка и метафизичка нужност која изражава унутрашњу суштину ствари.

Слику тога закона видимо чак и у свету физике и биологије! Ево примера. Ко скочи из вавиона без падобрана, умреће, распашће се. Земља ће га казнити смрћу, јер се огрешио о закон теже који је Творац поставио. Ко скочи у море без икаква средства за спасавање, удавиће се. Вода ће га казнити смрћу, јер се огрешио о закон (Архимедов) који је Творац поставио за однос течности и чврстих тела утопљених у њу. Ко узме какав отров, умреће. Материја ће га казнити смрћу, јер се огрешио о законе које је Творац поставио за узајамну реакцију једне материје на другу. Ко дирне жицу са високим електричном напоном, умреће. Струја ће га казнити смрћу, јер се огрешио о закон који је Творац поставио за струју и њен однос према живом човеку. И тако редом. Свуда у природи видимо ехо закона: плата за грех је смрт.

Последица тога закона је јасна: сви су људи грешни, сви су људи под законом и влашћу смрти. А пошто се Божански закон мора извршити јер он је непроменљив као и сам Бог (Малах. 3,6; Псл. 101-26-29; 4Мојс. 23,19), то онда значи човечанство има да остане под влашћу греха смрти и Сатане бесконачно, во вјеки вјеков, јер је и његов грех бесконачан.

Тако каже чиста логика. И ту не би било никаква проблема. Али збуњујући нерешив проблем искрсава пред људску логику кад се сетимо да Бог није само нека неумитна и неизменљива и незаобилазна вечна правда, него је Бог немилосрдан. Бог је љубав, каже Св. писмо (1. Јн. 4,8). А зар може вечна љубав гледати своја створења у канцама смрти и Сатане а да баш ништа не учини за људско спасење? Судећи људском логиком, тако шта је немогуће. Мајка ма колико била убеђена да је њен син праведно осуђен, спремна је да поднесе највећу жртву само да га спасе, да му поврати право на живот и могућност живота. Ово грубо антропоморфно поређење које ипак изражава психолошку и логичку суштину ствари, наводи и пророк Исаија, управо само Бог преко пророка Исаије: „Може ли жена заборавити пород свој да се не смилује на чедо утробе своје? А кад

би га и заборавила, ја нећу заборавити тебе” — говори Господ израиљском народу (Ис. 49,15). Да, љубав Божја већа је од материнске љубави!

Како сад измирити ова два принципа: захтев неумитне и неизменљиве и незаобилазне вечне правде Божје, и закон бесконачне љубави? Да ли вечном казном? У том случају биће задовољена правда, али не и љубав и милост. Да ли једноставним опраштањем? У том случају биће задовољена милост, али не и правда. Да ли једноставно проглашењем човека невиним, путем божанске силе, власти и ауторитета? То би се сударило не само са законом правде, него и са законом истине, а Бог је истина. Као што се види, људска памет и људска логика не може овде да пронађе никакво решење.

Али, што не може човекова ограничена памет, може Божји бесконачни ум. Апостол Павле, а и црквени песник, говорећи о начину који је разум Божји пронашао за спасење људи, кличе пун одушевљења: „О, дубино богаства и премудрости и разума Божја” (Рим. 11,3). Тај пут и начин који је премудрост Божја изабрала за искупљење и спасење рода Адамова Псалмопевац је изразио поетским речима: „Милост и истина сретнуће се, правда и мир пољубиће се. Истина ће никнути из земље и правда ће с неба приникнути” (Пс. 85,10-11). Постоји пут и начин да се задовоље и правда и љубав и милост и истина те да човек престане да буде „чедо гњева Божја” (Еф. 2,3) и поново постане син Божји (Гал. 4,7). Тај пут и начин може се изрећи једном једином речју: *очишченије*, *очишћење*. И то генерално очишћење, и спољашње и унутрашње, и правнички и етички.

Ради објашњења шта то значи „спољашње-објективно” и „унутрашње-субјективно”, или „правничко” и „етичко” очишћење, наведимо пример из живота. Кад неко учини какав преступ: учини штету, или крађу, или проневеру, или увреди каквог човека, па кад он ту штету на неки начин накнади, и кад издржи судску казну, он онда може да каже: ја сам сада правно чист. Суд са мном нема никаква посла. А ако се уз то још и до дна душе потресе и покајањем препороди, он онда може да каже: ја сам чист, мени су чисти и срце и савест. Оно прво је спољашње, правничко очишћење, ово друго је етичко, унутрашње очишћење.

Применимо то сада на однос човечанства према Богу. Човек је својим грехом нарушио закон правде и пао под смртну осуду. Тај грех људи према Богу сличан је неизмерном дугу који дужник никад сам својом силом не може раздужити, тим пре што стално чини нове грехе, дакле нове дугове. По закону логике и чак математике, бескрајна кривица захтева и бескрајну жртву. Кад човек повреди право другог човека то је велики грех. А кад нанесе увреду бесконачном закону правде Божје, онда је и тај грех бесконачан. А човек је коначно, па још грешно биће. Речено пословним језиком, човек је тиме учинио штету коју није кадар накнадити. Према томе, искупљење или очишћење човека пред законом правде Божје, могао је извршити само онај који би по својој људској природи био чист од греха, а по својој Божанској природи имао и Божанско достојанство, тако да његова жртва има неизмерну вредност. Дакле, искупљење, или објективно очишћење пред законом правде Божје није

могао извршити ни човек ни анђео него само Богочовек. Па пошто љубав Божја жели спасење човека, а спасење не може бити без очишћења, а очишћење не може бити без измирења закона правде Божје, то онда „Цар небесниј за чловјекољубије на земљи јависја и с чловјеки поживе”. Јер, „Бог је толико заволео свет да је и Сина свог једнородног дао да нико од оних који верују у њега не погине, него да има живот вечни” (Јн. 3,16). У томе је управо смисао Спаситељевих речи: „Син Човечји није дошао да му служе, него да послужи и душу своју да у откуп за многе” (Мт. 20,28). У томе је смисао оних речи из Символа вере да је *Христос распет нас ради*.

То су, ето објективни услови спасења, без којих су субјективни и немогући и безвредни. Међутим субјективни услови спасења састоје се у томе, да човек вером усвоји и призна дело искупљења које је Спаситељ за нас поднео, и да кроз духовни препород помоћу благодати Духа Светог живи по Божјем моралном закону. Онај који одбацује Христа као Искупитеља, одбацује самим тим и искупљење које је Христос својом жртвом и васкрсењем даровао човечанству. Зато Св. писмо и каже: „Ко верује и крсти се, спашће се, ко не верује, осудиће се” (Мр. 16,16).

Према томе, субјективно очишћење без објективног је немогуће и безвредно, јер да су се људи могли спасти пред законом правде Божје и пре него што је Христос за њих принео жртву, то би та жртва била излишна и Христов долазак на Земљу непотребан. А објективно очишћење без субјективног унутрашњег или моралног не уништава се, али остаје неефикасно као и лек који би болесникову болест могао излечити стопроцентно сигурно ако га болесник употреби. А ако га не употреби, његово је исцељење практично немогуће. Рука спасења одгурнута, и жртва презрена и поречена.

И пошто је Спаситељ у своме божанском свезнању провидео да неће сви људи поверовати у искупљење које је Он својом крвљу даровао човечанству, то на тајној вечери не каже да се Његова крв пролила „за све”, него само за многе. Потенцијално она је спасоносна за све и за свакога ко год хоће да је усвоји. Конкретно она је спасоносна само за оне који је усвоје. А то неће бити *сви* људи, него само *многи*. Вечера је спремна за све, а дата само онима који су на позив дошли, достојно припремљени (Лк. 24,16-24; Мт. 21,1-14).

Али да би вера била спасоносна, она не сме бити механичка, хладна, мртва, него жива, дубока искрена, топла и делотворна. Без тога „вера је мртва као тело без душе” (Јак. 2,17). Зато и Спаситељ каже: „неће свако који ми говори: Господе, Господе, ући у царство небеско, но који чини по вољи Оца мојега који је на небесима” (Мт. 7,21). А да би човек живео по закону Божјем, он се мора препородити и постати нови човек, обучен у Христа. Ако је ко у Христу, нова је твар” (2. Кор. 5,17. Јер, „који се год у Христа крстисте, у Христа се и обукосте” (Гал. 3,27).

То облачење у Христа, тај духовни препород, није и не може да буде дело нас самих. Оно потиче од Бога и благодати Божје, и ми само дајемо пристанак на дејство благодати у нашој души, и активну сарадњу са тим дејством. Зато Св. писмо и каже: „Благодаћу сте спасени кроз веру, и то није од вас, дар је *Божји*” (Еф. 2,8). А

ми смо по тврдњи Св. писма „Божји сарадници” (1. Кор. 3,9) на делу нашег спасења.

То су, дакле, субјективни услови које свако од нас као субјектат треба да допринесе своме спасењу, то јест да учествује у своме спасењу. То Бог хоће.

Овде морамо учинити једну допуну. Речено је да је Христос својим страдањем испунио објективне услове спасења задовољивши закон правде Божје. А да ли Његова страдања имају каква удела и у остварењу субјективних услова спасења? Да ли она утичу на појаву нашег покајничког подвига и препорода?

Свакако! Колико и колико има људи који се до суза и грча потресу слушајући и читајући из Еванђеља опис страдања и смрти Христове. Или, слушајући црквене песме Великог Петка и Суботе: „Свја твар измјењашесја страхом”, „О, како беззаконоје сонмишче”, „Тебе одјејушчагосја”, или све три статије. Познати руски беседник из прве половине 19. века, епископ Херсонски Инокентије, држао је једном приликом беседу на Велики Петак. Беседа је била изузетно кратка. Завршавала се речима: „Браћо, Господ је наш у ковчету. Молимо се и плачимо!” — Цела црква је бризнула у грчевит плач!^{9a} Познато је, такође, да је један талијански сликар из доба ренесанса, фра-Анђелико да Фјезоле, плакао кад би сликао Распеће. Из Еванђеља знамо за један догађај, да је страдање Христово

изазвало духовну револуцију, духовни препород у души једнога разбојника (Лк. 23,40-43) који је то посматрао, а страх и вероватно кајање капетана и оних војника који су учествовали у распећу. (Мт. 27,54, Мр. 15,39). Из светске књижевности знамо такође за један сличан пример. Сјенкјевеић у своме роману „Кво вадис?” описује онога филозофа Хилона Хилонидеса као крајње поквареног и ђаволски лукавог човека, а при том необично ватреног и интелигентног и окретног критичара хришћанске религије. У дискусијама нико му се није могао супротставити, нико му уста запушити. Па ипак по роману, и он је постао хришћанин. Не због логичног убеђивања, него га је у хришћанство обратио призор кад је видео хришћане који на крсту умиру, опраштајући му његове пакости које су и допринеле овоме мучењу. То је, додуше, роман, али психолошки сасвим тачно приказује ствар.

Шта је то што са крста Христовог тако моћно и неодољиво продире у душу грешникову? То је састрадална љубав Христова о којој говори једна црквена песма Великог четвртка („Пострадавиј и сострадавиј человјеком...”¹⁰)

Према томе страдање Христово доноси нам свестрано очишћење и спасење: спољашње или објективно и унутрашње или субјективно. Зато се Христос у црквеној поезији назива „Очишченије и спасеније нам”¹¹, а Св. писмо каже да је Христос учинио собом „очишћење греха наших” (Јевр. 1,3, јер „Крв Исуса Христа очишћава нас од сваког греха” (I Јн. 1,7).

^{9a} Бранислав Нушић, Реторика, Београд 1934. стр. 423.

¹⁰ Митрополит Којевски Антоније, Догмат искупљења, Хришћански Живот, 1927.

¹¹ Катавасија на Педесетницу, песма 6.

ЈЕДНА (ИЗЛИШНА) ТЕОЛОШКА ДИСКУСИЈА

Међу теолозима постоје извесне разлике у схватању и објашњењу догме о искупљењу. Старији православни догматичари (на пример Макарије и други) износе овакву шему као што је овде изложено. Међутим један од најчувенијих православних богослова из прве половине нашег века, митрополит Антоније, одбацује такво објашњење догме о искупљењу, које он назива теоријом сатисфакције. Износи јој следеће примедбе:¹²

1) Та теорија, каже он, потиче од једног западног богослова, Анзелма Кентерберијског, од кога су је преузели сви схоластичари, а неопрезни православни богослови унели је и у православно богословље, иако она није ни црквена ни светоотачка, него схоластичка.

2) Реч „сатисфакција” (задовољење) коју употребљавају догматичари говорећи да је Христос својним страдањем дао задовољење закону правде Божје, не постоји нигде у Св. писму. Она је ушла у схоластику из римског права. А то је противно духу Еванђеља.

3) „Теорија сатисфакције”, или „јуридичка теорија” како је назива, сама по себи је бесмислена па није кадра да издржи критику, на пример јапанских многобожаца. Митрополит каже да јапански многобожци приговарају хришћанским мисионарима да проповедају најбесмисленију религију на свету. По тој религији Бог се тобоже наљутио због једне Евине глупости, па због тога казнио свога Сина и тако се умирио. Исто тако митрополит наводи и Толстојеву критику ове догме. Он каже да је све грехе за мене учинио Адам, а све оправдање Христос, па ја не видим шта имам да се расправљам за Адамов грех. Мени просто остаје само да се потпишем ту, или тамо.

4) Пошто митрополит сматра обе ове критике беспрекорнима, то он, да би одбранио догму о искупљењу, напушта „теорију сатисфакције” и даје „теорију састрадалне Христове љубави”. Укратко, она се састоји у овоме. Христос није страдао да би задовољио закон Божје правде, нити то нас искупљује. То би било чисто механичко откупљење. Нас спасава Христова љубав која с нама заједно страда и тиме нам даје снаге да се препородимо и очистимо.

Митрополит Антоније је био човек веома света живог и веома богатог богословског знања и образовања. Па ипак, крај свег дубоког поштовања које његова личност у сваком погледу заслужује, његова критика не може се примити баш без икаквих примедби и ограда.

1) Вредност неке теорије, или неког објашњења, садржи се у њеној логичности и сагласности са чињеницама, односно са Св. писмом, без икаква обзира да ли је аутор те теорије живео у Кентерберију или у Цариграду, или Москви. Зато теорију сатисфакције, ако је она иначе сама по себи логична, не треба одбацити тек зато што потиче од једног западног богослова.

¹² Митрополит Антоније, наведено дело.

2) Истина је да се реч „сатисфакција” не спомиње нигде у Св. писму. Али, не постоји у Св. писму ни реч „Света Тројица”, ни реч „Богородица”, ни реч „морал”, ни реч „религија”. А на шта би се свела теологија кад би одбацила све то што није написано текстуално у Св. писму? Каква би то била теологија која не би говорила ни о религији, ни о моралу, ни о Богородици, ни о Св. Тројици, јер ни једна од тих речи не постоји у Св. писму? Ако не постоје те речи, постоје ти појмови те идеје и ти објекти. Тако је исто и са речи „сатисфакција”. Ако не постоји баш та реч, постоји та идеја, та мисао. Јер, ако је „Христос морао страдати и у трећи дан васкренути” као што каже Еванђеље (Лк. 24,46); ако је Он „болести наше понео и кривице наше узео на себе”, и ако је Он због греха наших погубљен, и ако је душу своју положио у откуп за многе како каже Св. писмо (Ис. 53,4-5-12), и ако је „плата за грех смрт” (Рим. 2,14), и „ако ће се човек оправдати бадава благодаћу Божјом откупом Исуса Христа којег постави Бог очишћење вером у крви његовој да покаже своју правду” (Рим. 3,24-25), и ако је „правдом једнога дошло на све људе оправдање живота” (Рим. 5,18), онда је крајње тешко сложити се са тврђом да Св. писмо не зна за идеју задовољења закона правде Божје.

Исто тако, ако у црквеном песништву наилазимо на ове речи: „Рукописаније наше на крестје копијем раздрал јеси”¹³ (*Признаницу нашу поцепао си на крсту копљем*), „и загладивиј јако Бог јеже на ни рукописаније” (*И измиривши као Бог признаницу нашу*)¹⁴, „На крест вознесисја, шчедре, Адамово рукописаније древњаго грјеха загладил јеси”¹⁵ (*Узнесавши се на крст, о Милосрдни, измирио си признаницу древног Адамовог греха*) — ако, дакле све те речи постоје у црквеном песништву, и ако је у том песништву изложено веровање Цркве, и ако „загладити рукописаније” значи измирити, отплатити признаницу, дакле дати сатисфакцију, онда се не може тврдити да идеја сатисфакције није црквена ни библијска ни свеотоотачка, него Анзелмова, схоластичка и римско-јуридичка. Напротив, она је још како библијска, и још како црквена и свеотоотачка! Уосталом, због чега толика нетрпљивост према јуридичким изразима, тобож у име Еванђеља, кад ти изрази постоје баш у самом Еванђељу? Грех, је на пример, реч и појам из етичке области. А гле, наши греси се у Молитви Господњој називају „дугови наши”. А дуг је бар исто толико правни колико и етички израз, ако не и више правни. А већ смо споменули да апостол Павле наше грехе пред Богом назива „признаницом” коју је Христос својом смрћу намирио, поцепао. А то је јуридички начин изражавања.

3) Критика догме о искупљењу, са којом се митрополит сагласио и понудио нову интерпретацију догме да би саму догму некако спасао од критике, није ни издалека тако „неоспорна” као што се то митрополиту учинило. То и није права критика догме, него најобичније карирање догме, засновано на неразумевању суштине ствари. Догма, па ни Библија, не кажу да се Бог „наљутио” на нас и да је

¹³ Блажени, Недеља глас 4.

¹⁴ Исто

¹⁵ Блажени у недељу гл. 7.

због те љутње казнио свога Сина. Него, као што је већ објашњено, грех по својој суштини удаљује човека од Бога и нарушава закон Божје правде. Осим тога, грех прародитеља не може се сматрати „дечјим несташлуком“ непослушне Еве. Ко зна суштину греха, никад се не може сагласити са интерпретацијом јапанских критичара. Најзад, Толстојева критика сведена на примедбу да „ја само треба да се потпишем под Адамов грех или под Христово оправдање“, потпуно је тачна. Али она не оспорава стварност догме нити логичност њеног објашњења. Јер, потписати се на нешто, то значи потпуну моралну и правну сагласност са потписаним, и примање свих последица које из тога потписа следе.

Према томе, критика је неоснована и не треба је се бојати. А кад би била оправдана, тада догму о искупљењу не би спасла ни предложена теорија састрадалне љубави, јер се не види чему толико ангажовање бесконачне љубави чак до крсне смрти, а све због једне „Евине глупости“. Кад би, дакле, јапанска и Толстојева критика биле оправдане, онда би догма о искупљењу морала потражити заштите једино побегавши за леђа оног Тертулијановог принципа „верујем јер је апсурдно“ (*Credo quia absurdum est*).

Срећом, тај азил, који представља хулу на разум, није јој потребан.

4) Пошто се теорија састрадалне љубави ни мало не искључује са теоријом сатисфакције, него се напротив обе даду довести у склад као унутрашњи и спољашњи услови очишћења без кога нема спасења, то је онда читава ова теолошка дискусија могла комотно изостати као излишна.

НЕТЕОЛОШКА КРИТИКА ДОГМЕ О ИСКУПЉЕЊУ

Хришћанској догми о искупљењу и спасењу, као што је већ у уводу овога чланка речено, постављају се са разних страна приговори с намером да се она оспори, или бар доведе под сумњу. Она је још старим Јеврејима била саблазан, а Грцима безумље (1. Кор. 1,23). Ехо тога јеврејског и грчког згражања над догмом искупљења одјекује и кроз малопре споменућу критику јапанских многобожаца и Лава Толстоја. Можемо додати томе још и приговоре које нашој догми чине окултисти, теозофи и антропозофи. По њима догма искупљења је прави криминал.¹⁶ Она није ништа друго него садизам, синоубиство једног немилосрдног оца који неће да поштеди свога сина чак ни кад га овај усрдно моли да га та претешка чаша мимоиђе (Лк. 22,42). А уједно, то је и самоубиство сина.¹⁷

Опет имамо посла са једним тоталним неразумевањем! Христа су, као што свако зна из Еванђеља, убили људи, а не Бог Отац. Мо-

¹⁶ А. D' Alès, Dictionnaire apologetique de la foi catholique, Paris 1928. T. IV p. 1664 — 1666.

¹⁷ Видети др Рад. А. Јосић, Борба за и против јеванђелског Исуса Христа, Београд, 1936. стр. 59.

литва Христова Оцу није била преклињање немоћне жртве пред убицом садистом, него израз осећања стварне горчине смрти за људску природу, макар она била и безгрешна као Христова. Осим тога то је израз уверења да је Бог могао спасти род људски и на неки други, нама људима непознат начин. А изабрао је овај вероватно због тога, што се, према људској логици судећи, на тај начин најпотпуније испољава љубав Божја која превазилази сваки ум. „Јер Христос још кад слаби бисмо умре у време своје за безбожнике. Јер једва ко умре за праведника, за доброга може бити да би се ко и усудио умрети. Али Бог показује своју љубав к нама што Христос још кад бијасмо грешници, умре за нас” (Рим. 5,6-8). Ради објашњења наводимо ово поређење.

Људи са палубе брода посматрају утопљеника како се бори са таласима. Многи хоће да му помогну, али слабо ко жели да се жртвује. Неко му је бацио неку даску нек се ухвати за њу. Други се потрудио да спусти уже. Трећи је сишао са чамцем. Четврти је скочио у море и тврдо га шчепао и извукао, не водећи рачуна што се и сам могао удавити. Овај последњи је свакако показао највише љубави према утопљенику, јер је поднео и највећу жртву. Тако је и спасење рода Адамова смрћу Христовом. Јер од те љубави нема веће, да ко душу своју положи за непријатеље своје” (Јн. 15,13).

А кад је тако, онда ко год зна шта је жртва из љубави, а шта самоубиство, увидеће бесмисленост тврђе да је догма искупљења синоубиство и самоубиство.

ЈЕДНА ВЕОМА ПАКОСНА ИРОНИЈА

Артур Шопенхауер, онако мрзовољан, а заједљив као Волтер, карикирао је догму о искупљењу у виду једног разговора вођеног 33.године хришћанске ере. Доносимо га у целини.

„А. Знате ли шта је ново:

Б. Не знам, а шта се десило?

А. Па свет је спасен!

Б. Ама шта кажете!

А. Дабоме, драги Бог је узео на себе човечји облик и дао да га у Јерусалиму погубе. Тим је, ето, свет спасен а Њаво најурен.

Б. О, па то је *шармантно*.¹⁸

Тај „разговор” је само један пример и један доказ како и најузвишеније истине и најсветије ствари могу постати предмет исмејавања. Ако је сам Христос био предмет исмејавања и ругања, какво је онда чудо што и Његово дело доживљује исту судбину. Нема те светиње коју људска и сатанска пакост не могу изложити руглу и подсмеху. Пакосни људи су способни да и од трагедије начине ко-

¹⁸ А. Шопенхауер, О Религији, Превео Милан Вујаклија, Београд — Сарајево, 1922. г. стр. 201.

медију, а од светиње глупост. Међутим озбиљан човек тражи истину у логици и чињеницама, а не у карикатурама.

А чињеница је ово: смрћу и васкрсењем Христовим престала је неоспорна власт Сатане над родом Адамовим. То изричито тврди Христос кад је рекао: сад ће бити истеран кнез овога света напоље" (Јн. 22,31). А ако треба бирати између озбиљног сведочења васкрслог Христа, и пакосног ачења покојног Шопенхауера, за логична човека избор је врло лак.

ПРИГОВОР ИЗ ОБЛАСТИ БИОЛОГИЈЕ

Уобичајено је мишљење да је биологија велики противник религије. То није тачно. Напротив, биологија је још како огромна сведок Божји. То нехотично признају и сами материјалистички писци. Па ипак, противници хришћанства осећају да има један несклад између биологије и хришћанске догматике, само што они то више наслућују него што умеју јасно да га формулишу. А сукоб би био у овоме. Ако је човек постао од мајмуна или које друге животиње, то онда није било Адама. Није ли било Адама, није било ни његова греха. Није ли било прародитељског греховног пада, то онда Христос није имао кога да откупљује ни разлога за оваплоћење. Тиме дакле, пада централна специфично хришћанска догма о искупљењу и спасењу, иако догма о постојању Божјем остаје засведочена баш самом биологијом која нас обасипа примерима телеологије и чињеницом самог постанка живота.

Али, овај приговор, ма колико изгледао јасан, ипак не стоји. Учење Библије и хришћанске догматике о пореклу човека, када се сведе на ове три суштинске тачке, не може бити биологијом оспорено.

Прва тачка. Човеково тело је несумњиво целисходно уређено. Та целисходност сведочи да оно није дело слепог случаја, него само разумног Створитеља, као што Библија то и тврди.

Друга тачка. Човеково тело је састављено „од земаљског праха“, као што вели Библија. То нам потврђује и свакидашње искуство. Ми се хранимо плодовима из земље. Хемијска анализа није пронашла у човековом телу ни један посебан елеменат који не постоји у земљи. После смрти тело се претвара у прах. Зато кад на сахрани православни свештеник изговори над покојником библијске речи: „Земља јеси, у земљу ћеш и отићи“, констатује само једну очигледну чињеницу.

Трећа тачка. Човек има разумну душу која оживљује тело. И то је очигледна чињеница.

Значи, човек је постао човеком кад је у њему разумна душа сједињена са разумним телом. На који је начин Бог извео то сједињење, то је за нас тајна. Да је човеково тело сачињено од земље, то је несумњиво. Али, да ли је Бог то тело својим чудесним дејством

на материју формирао, или га је путем еволуције извео из животињског тела, о томе нам Библија не каже ништа. Ја лично, верујем у оно прво, Али, кад би ми неко несумњиво доказао тачност овога другог начина постанка човекова тела, ја бих то прихватио без икакве бојазни да ћу се тиме огрешити о икоју црквену догму не искључујући ни догму о прародитељском паду и искупљењу. Јер, пошто је човек и у овом и у оном случају дело Божје, то је он из Божје руке морао изаћи безгрешан. А пошто грех и огреховљеност људске природе несумњиво и очигледно постоје, то је онда морао постојати и догађај кад се грех први пут појавио и ушао у свет. Није ни мало важно питање на којој тачки Земљине кугле је то било и у ком моменту историје, то јест које године пре хришћанске ере. Важно је једино то, да нас логика ствари води ка томе догађају. Према томе, догма о искупљењу није заснована на непостојећем темељу него на стварном догађају.

ПРИГОВОР ИЗ ОБЛАСТИ АСТРОНОМИЈЕ

Невероватно је рећи, али чињеница је, да постоји мишљење како данашњи летови човека у космос, па и целокупна данашња астрономија, оспоравају догму о Бого-оваплоћењу и искупљењу. Таква мишљења су постојала још и раније. Наш познати философ и научник Бранислав Петронијевић кад у својој историји новије философије пише о Бордану Бруну и његовом сукобу са инквизицијом, због учења о бескрајности васионе и насељености других небеских тела разумним бићима, он овако философира.

„Овим учењем о насељености других светова разумним створовима иде се, наиме, директ противу централне догме хришћанства, догме о Богочовеку. Ако је бескрајан број светова насељен разумним створовима, онда је Христос морао на свакоме од њих родити се, патити се и умрети, да би их спасао од греха, онда је тиме сама божанска природа његова уништена, јер Бог који бесконачно пута мора да сиђе са свога божанског престола, није више Бог.”¹⁹

Додајмо томе да данашња астрономија не само претпоставља, него зна, да у свету постоје безбројне галаксије са стотинама милијарди појединих тела и да је према томе математичка вероватност насељености још неких тела тим већа, уколико је већи број небеских тела.

Приговори овакве врсте представљају праву научну неозбиљност.

Пре свега, ма колика била математичка вероватноћа да је још нека планета насељена, чињеница је да ми не знамо да ли је то ипак тако. (Ја лично могу да верујем да има насељених планета негде у далеким деловима васионе, али не располажем никаквим доказима за то веровање).

¹⁹ Др Бранислав Петронијевић, Историја новије филозофије, II изд. Београд, 1922. г. стр. 49.

Друго, ако мноштво планета појачава вероватноћу насељености још неке од њих, велико мноштво услова неходних за појаву и одржање живота своди ту вероватноћу на најмању меру. Уколико је потребно остварити више услова, утолико је вероватноћа мања.

Треће. Чак нека се случајно стекну сви услови за појаву и одржање живота, сами услови још не стварају живот. Потребно је да постоји и активни узрок живота. Услови само омогућавају живот. Али од могућности, до остварења велики је скок. У овој сали вечерас постоје сви услови да се појави светлост. Ту су сијалице, електричне жице, прекидачи и све остало. А светлости ипак нема! Треба један активан узрок, треба нека рука која ће притиснути прекидач и тиме могућност светлости претворити у стварност. Тако је и са животом. Треба покрај случајно (рецимо!) стечених услова један активан проузроковач живота. А то значи, насељеност других планета, као и Земље, стоји у Божјој руци. И према томе, ако Бог хоће да и друге неке, претпостављене, планете буду насељене интелигентним бићима, зашто бисмо се ми религиозни морали бојати тога! Религија тиме ништа не губи.

Али, ако се некад констатује да та бића постоје, и да су она религиозна, шта ће онда бити од нашег земаљског атеизма?

Четврто. Оставимо претпоставке настрану! Признајмо без икакве дискусије да има разумних бића и на другим планетама. Ми сасвим сигурно знамо да та претпостављена бића нису Адамовог рода, и према томе питање је да ли је њима искупљење уопште потребно. Ако јесте, Бог у своме свезнању може наћи безброј начина да их испуни и спасе, не питајући нас за савет.

Пето. Ни Библија, ни свети оци, ни догматика, чак ни црквено песништво, нигде не каже да је разлог Христова доласка на Земљу био њен положај у васиони, или њен облик. По речима Спаситељевим „Син Човечји је дошао на Земљу да нађе и спасе изгубљено“ (Лк. 19,10). По Символу вере, Христос је дошао на Земљу „нас ради људи и ради нашега спасења“. А по црквеној песми, „Цар небесниј за человјекољубије на земљи јависја и с человјеки поживе“. Према томе, Христов долазак на Земљу нигде није условљен ни величином Земље, ни њеним обликом, ни њеним положајем у васиони, ни евентуалном насељеношћу других планета, нити икојим астрономским условом.

Најзад, кад Петронијевић мисли да би виšekратно боговаплоћење на разним планетама — уколико је то уопште потребно — лишило Бога Његове божанске славе и моћи, онда тиме само показује колико не познаје догматику, па чак ни ону дивну молитву коју православни свештеник чита по свршетку проскомидије: Во гробје плотски, во адје же с душеју јако Бог, в раи же с разбојником, и на престоље бил јеси Христе со Оцем и Духом, свја иполњајај неописаниј“. Христос иако оваплоћен, не раздваја се од Очеве славе, него на неописиви начин све испуњава, не престајући бити Богом.

Да завршимо! Искупљење и спасење људског рода је по сазнању и веровању Цркве исконска тајна Божјег промисла. Она је била тајна скривена чак и од анђела, како каже црквена песма. Кроз

Христову личност она је остварена, а кроз речи Св. писма откривена. Не постоји никаква чињеница нити икоји логички разлог који би њу могао оспорити. У својој суштини она и даље остаје тајна Божјег промисла у коју људски разум не може до дна проникнути, али, обасјан Божјим откривењем може њену светлост осетити и сасвим разложно и образложено у њу веровати, да је „Христос наше очишченије и спасеније“, и да нема другог имена под небом даног људима којијем би се ми могли спасти“ (Дел. ап. 4,12).

Summary

Archpriest Dr. Lazar Milin:

DOGMA OF REDEMPTION AND SALVATION

In this article the author, dealing with the dogma of redemption and salvation, maintains the following points:

1) Although man finds his pleasure with this earthly life, yet in his nature is deeply rooted a feeling that this life is »emptiness and chasing the wind« (Eccl. 1,14), and for that reason Mankind yearns constantly for redemption and salvation. This yearning is expressed in different ways by different philosophies and religions, but in the fullest way it is expressed through the Christian dogmatics and finally fulfilled in Christ's Person.

2) The author proves with the quotations from the Bible that the dogma of redemption represents the essence of the Christian religion, as well as that this redemption was realized by Christ, especially through His suffering and death for Mankind.

3) Explaining the theological meaning of the dogma of redemption, the author argues that there is no salvation without purification. But the purification must be an objective reality, as well as an inward, subjective reality. The former consists in the satisfaction of the law of the Divine justice, which runs as follows, »the wage for sin is death« (Rom. 6,23); and the latter consists in the inward rebirth, which is helped by the compassionate Christ's love shown on Golgotha. Thus, the author combines the so called »theory of satisfaction« held by many theologians with the »theory of compassionate love«, held by Metropolitan Antony (Chrapovicki) of Kiev.

4) At last the author refutes different objections against the dogma of redemption made by the Jewish and Pagan religions, as well as by occultism, Schopenhauer, some biologists and astronomers.